

نحوه جلوگیری از اسراف منابع بانکی در بانکداری راستین

بیژن بیدآباد^۱

چکیده

در این مقاله ضمن اشاره به آیات قرآن کریم و تأکید بر اینکه اسراف از ربا مذموم تر است به نحوه جلوگیری از اسراف منابع بانکی در بانکداری راستین می‌پردازیم. لذا مواردی برای تخصیص بهتر منابع بانکی ذکر می‌گردد که مبتنی بر آموزه‌های اقتصاد اخلاق و منتج از دستورات انسانی و اسلامی است. چنانچه رعایت این موارد با تصویب قوانین و مقررات لازم بر عملیات اعطای تسهیلات بانکی الزام می‌شود می‌توان از اسراف منابع بانکی که از ارکان سرمایه‌گذاری در اقتصاد است جلوگیری نمود.

کلیدواژه‌ها: اسراف، تبذیر، بانکداری راستین، تسهیلات بانکی

مقدمه

اقتصاد اخلاق به عنوان مبحثی که کمتر در نظریات جدید اقتصادی مورد توجه قرار گرفته از مباحث مهمی است که می‌تواند در روش زندگی بشر تأثیرات مثبت قابل توجهی داشته باشد. اسراف به معنی تباه کردن منابع برخلاف اصل بهره بردن حداکثر از منابع در اقتصاد است.^۲ اسراف منابع نوعی اتلاف منابع نیز هست ولی واژه اسراف مفهوم عامتری دارد که شامل زیاده‌روی در همه امور نیز می‌شود که اتلاف این تنوع مفهومی را ندارد. اسراف سبب می‌شود بخشی از منابع دچار تباهی شود.

مصادیق اسراف در رفتار تولیدکننده و مصرف کننده بسیار زیاد است که مواردی از آنها را می‌توان در متون یافت.^۳ آنچه که در اینجا به آن می‌پردازیم اسراف و تبذیر در حیطه سرمایه‌گذاری است. اگر به هر دلیلی تخصیص منابع

^۱ - دکتر بیژن بیدآباد، مشاور ارشد بانکداری اسلامی، بانک ملی ایران <http://www.bidabad.com/> bijan@bidabad.com

^۲ - متون زیر در ارتباط با اقتصاد اخلاق هستند:

بیژن بیدآباد، تعادل در اقتصاد اخلاق <http://www.bidabad.com/doc/taadol-eghtesade-akhlagh.pdf>

بیژن بیدآباد، شاکله اجتماع و اقتصاد اخلاق <http://www.bidabad.com/shakeleh-ejtema-eghtesade-akhlagh.pdf>

بیژن بیدآباد، تعادل در اقتصاد اخلاق و اقتصاد نئوکلاسیک <http://www.bidabad.com/doc/taadol-akhlaq-neoclassic.pdf>

^۳ - متون زیر در این ارتباط هستند:

به سرمایه‌گذاری منجر به عمر کم تأسیسات، تجهیزات، ساختمان، ماشین‌آلات یا به طور کلی کالاهایی سرمایه‌ای گردد یا طراحی یا تولید آنها به گونه‌ای باشد که استهلاک آنها زیاد باشد، یا باعث افزایش هزینه سایر بخش‌های اقتصادی در ارتباط با همسوئی بکارگیری از محصولات تولیدی آنها گردد یا عملاً تولیدات آنها باعث نضج نارسائی‌ها، تخریب محیط زیست، افزایش بیماری‌ها، یا کاهش عمر انسان‌ها گردد عملاً با زیاده‌روی در مصرف منابع موجبات اتلاف منابع را فراهم آورده‌ایم.

باید اضافه کرد که بسیاری از مباحث اقتصادی-اجتماعی که بشر امروز سرفصل سیاست‌های راهبردی خود قرار داده در کتب آسمانی و مشخصاً قرآن کریم آمده است. از این مباحث می‌توان به مبحث توسعه پایدار اشاره کرد که از مسائل مطرح‌شده بشر در مجامع بین‌المللی از اواخر قرن گذشته است. این مبحث هرچند به شکل نظری و مدرن آن در قرن بیستم مطرح شده است ولی مفاهیم آن در مباحث اقتصاد اخلاق قرار دارد و ریشه آن در آموزه‌های دینی و اخلاقی قرآن کریم به وضوح دیده می‌شود. منجمله این مباحث اسراف و تبذیر است.^۴

در اثر اسراف منابع در فعالیت‌های سرمایه‌گذاری عملاً عمر کالای سرمایه‌ای کوتاه و جایگزینی سرمایه^۵ سریعتر اتفاق می‌افتد که این به موضوع به معنی اتلاف منابع جامعه است و منابع بیشتری مصرف می‌گردد تا بازدهی بنگاه حفظ گردد. صرف منابع به معنای تقاضای بیشتر برای منابع بوده و قیمت منابع را در اقتصاد افزایش می‌دهد و نتیجتاً زمینه را برای دیگر سرمایه‌گذاری‌ها ضیق می‌نماید. صرف منابع بیشتر به معنی بکارگیری عوامل تولید بیشتر و فراغت کمتر نیروی انسانی خواهد شد. لذا در اقتصاد کالای کمتری تولید، نیروی انسانی بیشتری بکار گرفته، عوامل تولید بیشتری صرف تولید، تقاضای عوامل تولید بیشتر و قیمت آنها بالاتر می‌رود و نهایتاً کارائی و رفاه جامعه کمتر می‌شود. اگر حیطه بکارگیری منابع در سرمایه‌گذاری‌هایی باشد که موجب تخریب محیط زیست و کاهش عمر متوسط انسان‌ها گردد یا سبب شود تا نیاز انسان‌ها به درمان بیشتر شود عملاً اسراف منابع به گونه‌ای دیگر تحقق یافته است.

در این مقاله مواردی را برای تخصیص بهتر منابع بانکی برمی‌شمیریم که مبتنی بر آموزه‌های اقتصاد اخلاق و منتج از دستورات انسانی و اسلامی است. چنانچه رعایت این موارد با تصویب قوانین و مقررات لازم بر عملیات اعطای تسهیلات بانکی الزام می‌شود می‌توان از اسراف منابع بانکی که از ارکان سرمایه‌گذاری در اقتصاد است جلوگیری نمود.

بیژن بیدآباد، اسراف در اقتصاد اخلاق (بررسی رفتار مصرف‌کننده و تولیدکننده)، مجموعه مقالات همایش اصلاح الگوی مصرف، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، وزارت بازرگانی، ۴ مرداد ۱۳۸۸، صفحات ۷۶-۴۹، تهران.

<http://www.bidabad.com/doc/esraf-eghtesade-akhlagh.pdf>

بیژن بیدآباد، اسراف و اقتصاد اخلاق، ماهنامه بانک و اقتصاد، مهر ۱۳۸۷، شماره ۹۴، صفحات ۶۴-۶۱.

بیژن بیدآباد، پدیده جهانی گرسنگی و اسراف در غذا. مجله بانک و اقتصاد، بهمن ۱۳۸۸، شماره ۱۰۴، صفحات ۶۳-۵۹.

<http://bidabad.com/doc/gorosnegi/padideh-gorosnegi.pdf>

^۴ بیژن بیدآباد، تبذیر در اقتصاد اخلاق و توسعه پایدار، مجموعه مقالات همایش اصلاح الگوی مصرف، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، وزارت بازرگانی، ۴ مرداد ۱۳۸۸، صفحات ۴۰۰-۳۷۷، تهران.

<http://www.bidabad.com/toseeh-payedar-eghtesade-akhlagh.pdf>

^۵ Capital replacement

کلیات این موارد در لایحه و آئین‌نامه اجرائی پیشنهادی بانکداری راستین^۶ مطرح شده که عملاً برای اجرائی شدن آن پس از تصویب این لایحه باید مقررات و آئین‌نامه‌های اجرائی آن توسط دستگاه‌های اجرائی تخصصی دولت تدوین و به تصویب مقامات ذیصلاح برسد.

اسراف مذموم‌تر از ربا

در تعریف تبذیر راغب اصفهانی می‌نویسد:^۷ تبذیر به معنای پراکنده کردن و اصل آن پاشیدن بذر است و برای هر کسی که مالش را ضایع کند به کار می‌رود. طبرسی تبذیر را پراکنده کردن مال از روی اسراف معنی می‌کند و ریشه آن پاشیدن بذر است با این فرق که تبذیر پراکندن همراه با فاسد و ضایع کردن است ولی اگر به گونه اصلاح باشد تبذیر نیست.^۸

نفی و مذمت اسراف و تبذیر در قرآن کریم صریح است. قرآن کریم می‌فرماید: «ای فرزندان آدم بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید که او اسراف کنندگان را دوست نمی‌دارد»^۹ و می‌فرماید: «و اوست که باغهای داربست زده و بدون داربست و خرما بن و کشتزارها که میوه آنها متفاوت است و زیتون و انار همگون و ناهمگون آفرید، از میوه‌های آن چون میوه آورد بخورید و حق خدا را روز برداشت بدهید و اسراف نکنید که خدا مسرفان را دوست ندارد»^{۱۰} و می‌فرماید: «بخورید از روزیهای پاکیزه‌ای که به شما داده‌ایم؛ و در آن طغیان نکنید، که غضب من بر شما وارد شود و هر کس غضبم بر او وارد شود، سقوط می‌کند»^{۱۱} و می‌فرماید: «حق خویشاوند و مسکین و راه‌مانده را بده و اسراف و زیاده روی هم نکن چرا که اسراف کاران برادران شیاطینند و شیطان نسبت به پروردگار خود کفران کرد»^{۱۲} و نهی می‌فرماید که «فرمان اسراف کاران را که در این سرزمین فساد می‌کنند و اصلاح نمی‌کنند اطاعت نکنید»^{۱۳} در قرآن کریم آیاتی

^۶ - به متون زیر مراجعه شود:

بیژن بیدآباد، آذرننگ امیراستوار، سعید عبداللهی، محمود الهیاری‌فرد، اسکندر پردل، مریم حیدری، علیرضا شفیعی، محمدعلی پوربهرروز، پیشنویس لایحه قانونی بانکداری راستین، بانک ملی ایران، ۱۳۹۱.

بیژن بیدآباد، آذرننگ امیراستوار، سعید عبداللهی، محمود الهیاری‌فرد، اسکندر پردل، مریم حیدری، علیرضا شفیعی، محمدعلی پوربهرروز، پیشنویس آئین‌نامه اجرائی بانکداری راستین، بانک ملی ایران، ۱۳۹۱.

^۷ - راغب اصفهانی، معجم مفردات الفاظ القرآن انتشارات دارالفکر. ذیل ماده بذر: التبذیر و التفریق و أصله القاء البذر و طرحه فاستعیر لكل مضیع لما له، فتبذیر البذر تضییع فی الظاهر لمن لم يعرف مآل ما یلقیه.

^۸ - طبرسی مجمع البیان، ج ۶ ص ۴۱۰ ذیل آیه ۲۶ سوره اسراء.

^۹ سوره اعراف آیه ۳۱. «یا بنی آدم خذوا زینتکم عند کل مسجید و کُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِینَ».

^{۱۰} - سوره انعام آیه ۱۴۱. «وَ هُوَ الَّذِیْ اَنْشَأَ جَنَاتٍ مَّغْرُوشَاتٍ وَ غَیْرَ مَّغْرُوشَاتٍ وَ النَّخْلَ وَ الزَّیْتُونَ وَ الرُّمَانَ مُتَشَابِهًا وَ غَیْرَ مُتَشَابِهٍ کُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا اَثْمَرَ وَ اتُّوا حَقَّهُ یَوْمَ حَصَادِهِ وَ لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِینَ».

^{۱۱} - سوره طه آیه ۸۱. «کُلُوا مِنْ طَیِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاکُمْ وَ لَا تَطْغَوْا فِیهِ فِیَحِلَّ عَلَیْکُمْ غَضَبِیْ وَ مَنْ یَحِلَّ عَلَیْهِ غَضَبِیْ فَقَدْ هَوَى».

^{۱۲} سوره الاسراء، آیات ۲۷-۲۶. «وَ اَتَ ذَا الْقُرْبٰی حَقَّهُ وَ الْمَسْکِیْنَ وَ ابْنَ السَّبِیْلِ وَ لَا تُبَدِّرْ تَبَدِّیرًا اِنَّ الْمُبَدِّرِیْنَ کَانُوا اِخْوَانَ الشَّیْطٰنِ وَ کَانَ الشَّیْطٰنُ لِرَبِّهِ کَفُوْرًا»

^{۱۳} - سوره شعراء، آیات ۱۵۲-۱۵۱. «وَ لَا تُطِيعُوا اَمْرَ الْمُسْرِفِیْنَ الَّذِیْنَ یُفْسِدُوْنَ فِی الْاَرْضِ وَ لَا یُصْلِحُوْنَ».

نظیر: «مصرفان را هلاک کردیم»^{۱۴} و «خداوند کسی که مسرف دروغگو است را هدایت نمی‌کند»^{۱۵} و «همانا مسرفین اصحاب آتشند»^{۱۶} همه دلالت بر عدم رضایت الهی بر تبذیر و بطور کلی اسراف است و خداوند به هیچ وجه این عمل را تجویز نفرموده است.

باید اذعان داشت که اسراف از ربا مذموم‌تر و بدتر است. در قرآن کریم درباره ربا نازل شده است که: «ربا می‌گرفتند و نهی شده بودند از آن و اموال مردم را به باطل می‌خوردند و ما برای کافرینشان عذاب دردناکی مهیا کرده‌ایم.»^{۱۷} و می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آوردید ربا را به اضافه مضاعف مخورید و از خدا بترسید، باشد که رستگار شوید و بترسید از آتش که برای کافران مهیا شده خدا و رسول را فرمان برید باشد که مورد رحمت واقع شوید.»^{۱۸} و می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آوردید تقوا ورزید و آنچه از ربا مانده واگذارید اگر مؤمن هستید. و اگر نکریدید پس جنگی از خدا و پیغمبرش را خواسته‌اید، و اگر توبه کردید برای شماست اصل اموالتان، نه ستم کنید و نه ستم بینید و اگر تنگدستی بود پس مهلتی تا فراخ دستی به او بدهید، و چنانچه بدو ببخشید برای شما بهتر است اگر بدانید.»^{۱۹} و می‌فرماید: «کسانی که ربا می‌خورند به پای نمی‌خیزند (قیام نمی‌کنند) جز مانند کسی که با تماس با شیطان آشفته شده است، این به واسطه آن است که گفتند: داد و ستد مثل ربا است و خدا داد و ستد را حلال و ربا را حرام کرده، پس هر کس که پندی از جانب پروردگارش به او آمد و باز ایستاد، برای اوست آنچه گذشته و کار او با خداست و کسی که بازگشت آنانند یاران آتش که در آن جاویدانند.»^{۲۰}

در آیه اخیر رباخوار مانند کسی که با شیطان تماس دارد معرفی شده است ولی در آیات مذکور در قبل اسراف کار برادر شیاطین معرفی شده است. بدین تشریف عمل اسراف مذموم‌تر از ربا است. در آیات ذکر شده اسراف کار مفسد فی الارض معرفی شده ولی رباخوار در مقام اعلان جنگ با خدا و رسولش معرفی شده. مخالفت اولی (اسراف کار) نسبت به خداوند از قوه به فعل رسیده ولی مخالفت دومی (رباخوار) هنوز فعلیت نیافته و در مقام اعلان است. این مقایسه ذم بیشتر اسراف و تبذیر را در مقایسه با رباخواری می‌رساند. اگر مطابق آیات ذکر شده اگر رباخوار اصل مال را دریافت دارد و اضافه بر آن را ببخشد معذور است ولی در مورد اسراف چنین چیزی مصداق ندارد زیرا با اسراف مال اسراف شده از بین می‌رود. همه این مقایسات دلالت بر مذموم بودن بیشتر اسراف و تبذیر نسبت به ربا است.

^{۱۴} - سوره انبیاء آیه ۹، «وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ».

^{۱۵} - سوره غافر، آیه ۲۸ «إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ».

^{۱۶} - سوره غافر آیه ۴۳، «وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ».

^{۱۷} - سوره نساء، آیه ۱۶۱. «وَأَخَذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا».

^{۱۸} - سوره آل عمران، آیات ۱۳۲-۱۳۰. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ وَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ».

^{۱۹} - سوره بقره، آیات ۲۸۰-۲۷۸. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ذُرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَإِن تُبْتِمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلُمُونَ وَ لَا تُظَلَمُونَ وَ إِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَ أُن تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ».

^{۲۰} - سوره بقره، آیه ۲۷۵. «الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَ أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبَا فَمَن جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَىٰ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَ أَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَ مَن عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ».

از لحاظ حکمی نیز نتیجه ربا انتقال ناحق مال از یکی به دیگری است و مسلم این انتقال بهتر از تباهی مال در اثر اسراف است که دیگری هم که مخلوق اوست نتواند از آن بهره برد.

منع اسراف در عملیات بانکها

در بانکداری راستین^{۱۱} به منظور اصلاح الگوی مصرف منابع و تولید محصول و سرمایه‌گذاری در جهت منع اسراف و تبذیر و جلوگیری از اتلاف منابع که تبعات زیانبار اقتصادی و اجتماعی آن بیش از ربا است و همچنین افزایش بهره‌وری، بانکها مکلف به رعایت مفاد ذیل می‌شوند. چنانچه بانکها در جهت کاهش هزینه‌های عملیاتی و تسهیل ارائه خدمات بانکی به مشتریان خود اقدامات ذیل را به عمل آورند با کاهش هزینه‌های خود عملاً شرایط بهتری را برای ارائه تسهیلات ارزان‌تر بوجود خواهند آورد:

- ۱- سیستم‌های عملیاتی خود را مکانیزه کنند.
- ۲- جهت تقلیل هزینه عملیات و کاهش ریسک عملیاتی با مهندسی مجدد فرآیندهای عملیاتی خود را اقتصادی، امن و اصلاح کنند.
- ۳- کاهش تدریجی شعب فیزیکی و خرید خدمات متقابل بانکها از یکدیگر برای انجام امور بانکی مشتریان و جلوگیری از تعدد و تراکم بی‌رویه شعب.
- ۴- با ایجاد زمینه مناسب برای فعالیت‌های خدماتی مالی، پرسنل مازاد خود را با آموزش‌های لازم به بخش‌های خدمات بانکی مکمل از قبیل مشاغلی چون ارزیاب، ناظر (امین)، واسط، کارگزار، مشاور سرمایه‌گذاری، ارزشیاب، بازارگردان، ناشر، معامله‌گر، سبدگردان، شرکت تأمین سرمایه، صندوق سرمایه‌گذاری، موسسه رتبه‌بندی، موسسه پردازش اطلاعات مالی، موسسه اعتبارسنجی، موسسه خدمات IT مالی و غیره در راستای شیوه عملیاتی بانکداری راستین منتقل کنند.

هرچند به غبطه و صلاح بانکها است تا موارد فوق را بدون الزام قانونی بانک مرکزی مرعی دارند ولی برای تنظیم و ارشاد بانکها بانک مرکزی لازم است تا آیین‌نامه اجرایی موارد فوق را تدوین و پس از تصویب شورای پول و اعتبار به بانکها ابلاغ و بانکها را موظف به رعایت موارد مذکور در فوق نماید.

منع اسراف در تخصیص منابع بانکها

اصلاح شیوه تخصیص منابع در بانکها عملاً منطبق با اصول توسعه پایدار به معنی الگویی برای استفاده و مصرف منابع جهت حصول نیازهای بشر و همزمان حفظ محیط طبیعی است به گونه‌ای که نیازهای بشر نه تنها در زمان حاضر

---

^{۱۱} - بانکداری راستین: مجموعه راه‌حل‌های عملیاتی بانکی به منظور پیاده‌سازی بانکداری اسلامی. مستندات بانکداری راستین در بخش بانکداری راستین وبسایت <http://www.bidabad.com> قابل دسترس است.

قابل احصاء باشند بلکه در آینده نامتنهی نیز بتوان آنها را تأمین نمود^{۲۲}.

مباحث اصلی توسعه پایدار در زمینه‌های مصرف پایدار و تولید پایدار مطرح می‌شود.^{۲۳} تولید و مصرف پایدار استفاده از کالاها و خدمات در جهت نیازهای اساسی و بهبود کیفیت زندگی است و مادامی که استفاده از منابع طبیعی و مواد سمی و تولید ضایعات و آلاینده‌ها را در طول عمر حداقل می‌کند احتیاجات نسل‌های بعدی را نیز به مخاطره نیاندازد.^{۲۴} تولید و مصرف پایدار فعالیت‌های اقتصادی، دولت، جوامع و خانوارها را دربر می‌گیرد تا کیفیت‌های محیطی را در تولید کارا و بکارگیری منابع طبیعی، حداقل سازی ضایعات، و بهینه سازی محصولات و خدمات مد نظر قرار دهند.^{۲۵} تاکید تولید پایدار در سمت عرضه قرار دارد و از این لحاظ شاخص‌های تولید پایدار به بخش تخصیص منابع بانکی به سرمایه‌گذاری‌ها قابل تعمیم است. علیرغم تلاش زیادی که در سطح بین‌المللی برای تعریف و اعمال روشهایی برای سرمایه‌گذاری پایدار صورت گرفته است ولی هنوز استانداردهای مشخصی برای سرمایه‌گذاری پایدار معین نگردیده است؛ هرچند معیارهایی برای تولید و مصرف پایدار تدوین شده است.^{۲۶} با توجه به اینکه شیوه‌های تأمین و تخصیص منابع مالی از مهمترین ارکان تمام پروژه‌های سرمایه‌گذاری است و این شیوه‌ها غالباً از طریق بانک‌ها متحقق می‌شوند لذا باید هنگام تخصیص منابع به مفاهیم سرمایه‌گذاری پایدار توجه نمود. بخش توسعه پایدار سازمان ملل^{۲۷} زمینه‌های زیر را برای توسعه پایدار مد نظر قرار می‌دهد:

---

^{۲۲} - این تعریف از گزارش زیر اخذ شده است:

Report of the world commission on environment and development, United Nations General Assembly Resolution 42/187, 11 December 1987, retrieved: 2007-04-12.

"Meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs".

^{۲۳} - <http://www.iisd.org/susprod/principles.htm>

^{۲۴} - Symposium: Sustainable Consumption. Oslo, Norway; 19-20 January 1994.

^{۲۵} - Edwin G. Falkman, Waste Management International. Sustainable Production and Consumption: A Business Perspective. WBCSD, n.d.

^{۲۶} International Institute for Sustainable Development http://www.iisd.org/business/banking/sus_investment.aspx

^{۲۷} United Nations division for Sustainable Development. Documents: Sustainable Development Issues. Retrieved 2007-05-12.

کشاورزی	همکاری بین المللی برای توانا سازی محیط زیست
جوی	ترتیبات نهادی
تنوع زیستی	مدیریت زمین
بیوتکنولوژی	گروههای اصلی
ظرفیت سازی	کوهها
تحولات اقلیمی	استراتژیهای توسعه پایدار ملی
الگوهای تولید و مصرف	دریاها و اقیانوسها
صحرازدایی و خشکسالی	فقر
کاهش و مدیریت بلایا	فاضلاب
آموزش و آگاهی	علم
انرژی	سندروم مرگ و میر ناگهانی اطفال
مالیه	توریسم پایدار
جنگلداری	تکنولوژی
آب پاک	مواد شیمیایی سمی
بهداشت	تجارت و محیط زیست
نزاع انسانی	حمل و نقل
نماگرها	زباله های خطرناک
صنعت	زباله های رادیواکتیو
اطلاعات تصمیم گیری و مشارکت	زباله های جامد
تصمیمات یکپارچه	آب
حقوق بین الملل	

در ارتباط با تکمیل سرفصل های فوق در ارتباط با سرمایه گذاری پایدار صریحاً باید مواردی نظیر ساختمان و مسکن، زیرساخت ها، سازه ها، تأسیسات و ماشین آلات که از مباحث مهم تخصیص منابع بانکی در سرمایه گذاری ها می باشد را به مباحث فوق افزود:

برای توسعه و تعمیم معیارهای فوق برای توسعه پایدار به مباحث سرمایه گذاری پایدار نیازمند مجموعه ای از استانداردها و دستورالعمل های مشخص در ارتباط با بخش ها و موضوعات فوق در سطح ملی هستیم تا هنگام تخصیص و مصرف منابع بانکی برای سرمایه گذاری آنها را لازم الرعایه نمود. علاوه بر موضوعات و فصل بندی فوق در بانکداری راستین^{۲۸} بانک ها ملزم می شوند تا منابع مالی در اختیار خود را به طرح هایی^{۲۹} اختصاص دهند که از قبل موارد زیر در

^{۲۸} - جزئیات موارد در سند ذیل آمده است:

آنها بررسی و راه حل عملیاتی آن در طرح نامه^{۳۰} در نظر گرفته شده باشد تا بدینوسیله از وجوه بسیاری از اسراف منابع جلوگیری شود:

- ۱- منجر به کاهش هزینه‌های سرمایه‌گذاری، تولید، توزیع و مصرف شود.
- ۲- منجر به افزایش بهره‌وری شود.
- ۳- خطوط تولید سبب ایجاد حداقل ضایعات و فرآورده‌های معیوب یا پایین‌تر از استاندارد گردد.
- ۴- کیفیت محصولات تولیدی طرح در سطحی باشد که دچار حداقل تباهی، دورریزی یا زبالگی شود.
- ۵- عمر بازدهی مفید سرمایه‌گذاری طولانی باشد.
- ۶- عمر محصولات بادوام و نیمه‌بادوام طولانی باشد.
- ۷- عمر ساختمان‌ها، سازه‌ها، تأسیسات و ماشین‌آلات طولانی باشد.
- ۸- استانداردهای راه‌سازی و حمل و نقل به نحوی تأمین شود تا توان حمل بار و تردد بیشتر فراهم و عمر راه‌ها، تأسیسات و مستحقات آنها طولانی شود.
- ۹- ملاحظات مصرف بهینه انرژی و سوخت در ساختمان، تأسیسات، ماشین‌آلات و محصولات رعایت شده باشد.
- ۱۰- از فرسایش خاک کشاورزی جلوگیری کند.
- ۱۱- مرگ و میر را کاهش و سبب افزایش طول عمر انسان شود.
- ۱۲- سبب تولید پاک و کاهش آلودگی‌های زیست محیطی گردد.
- ۱۳- رعایت ملاحظات تولید و مصرف پایدار را بنماید.
- ۱۴- رعایت حلقه‌های اکولوژیک تولید صنعتی را بنماید.
- ۱۵- از بهره‌برداری ناصحیح معادن جلوگیری کند.
- ۱۶- نحوه ارتقاء سرمایه‌گذاری از قبل بررسی و امکان آن در طراحی منظور شده باشد.
- ۱۷- تمهیدات و تدابیر لازم برای مقابله با حوادث طبیعی در مرحله طراحی از قبل پیش‌بینی و اتخاذ شود.
- ۱۸- از اتلاف منابع در اثر ترکیب نابهینه عوامل تولید جلوگیری کند.
- ۱۹- تمهیدات و تدابیر لازم برای حفظ و حفاظت از سرمایه‌گذاری و محصول از هرگونه افساد سریع یا تدریجی ناشی از عوامل محیطی از قبیل دما، حوادث طبیعی و عوارض جوی و مواردی نظیر زنگ زدگی و خوردگی به

بیژن بیدآباد، آذرنگ امیراستوار، سعید عبداللهی، محمود الهیاری‌فرد، اسکندر پردل، مریم حیدری، علیرضا شفیعی، محمدعلی پوربهرروز، پیشنویس لایحه قانونی بانکداری راستین، بانک ملی ایران، ۱۳۹۱.

^{۲۹} - طرح: مجموعه فعالیت‌های اقتصادی مجری است که تحت برنامه منسجم و مشخص، در زمان محدود و با کیفیت، شرایط و هزینه معین به قصد انتفاع برای تأمین مالی در قالب بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین به بانک ارائه می‌شود.

^{۳۰} - طرح‌نامه: نوشته‌ای است حاکی از مجموعه اطلاعات لازم و مورد نیاز در خصوص مشخصات طرح پیشنهادی و بیانگر تحلیل‌ها و بررسی و توجیه طرح از جنبه‌های مختلف اقتصادی، فنی و مالی و مانند آن که توسط مجری تهیه و به همراه اطلاعات و مستندات و مجوزهای قانونی لازم برای بررسی و اتخاذ تصمیم به بانک ارائه می‌شود و پس از بررسی و در صورت تصویب نهایی توسط واحد ارزیابی اداره PLS بانک سندی است که مفاد آن در هر صورت به طرفیت مجری قابل استناد است.

دلیل رطوبت یا اسیدیته آب و هوا از قبل پیش‌بینی و اعمال شود.

۲۰- از استانداردهای یکسان اتصال ماشین‌ها، سیستم‌ها، قطعات و دستگاه‌های مکانیکی، الکترومکانیکی، الکتریکی و الکترونیکی در دستگاه‌های مختلف استفاده شود.

برای اینکه بتوان این ملاحظات را اعمال نمود در بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین^{۳۱} (PLS) مراحل ارزیابی طرح‌نامه هر طرح متفاوت از شیوه فعلی در نظر گرفته شده است. در بانکداری فعلی طرح‌نامه‌های متقاضیان تسهیلات اعتباری صوری است و هیچگونه تعهدی را به متقاضی تسهیلات اعتباری بار نمی‌نماید. در بانکداری راستین طرح‌نامه سندی است که توجیه‌پذیری یک طرح را از جنبه‌های اقتصادی، فنی و مالی مورد بررسی جامع قرار می‌دهد و مفاد آن در هر صورت به طرفیت مجری^{۳۲} قابل استناد است. جزئیات رئوس بررسی‌های اقتصادی، فنی و مالی طرح در آئین‌نامه اجرائی بانکداری راستین درج می‌باشد. در این روش مجری ملزم است تا از صحت، دقت و متعارف بودن اطلاعات، آمار و ارقام، محاسبات و پیش‌بینی‌ها و برآوردهای مندرج در طرح‌نامه اطمینان داشته باشد و مدارک و مستندات لازم دال بر صحت آنها را همراه با طرح‌نامه ارائه کند و طرح‌نامه الزاماً باید دارای برنامه زمانبندی ریز عملیات اجرایی جهت مدیریت کامل طرح باشد و منطبق با آن ارزیاب چک لیست‌ها و برنامه‌های نظارتی برای پایش تمام مراحل پیشرفت فیزیکی طرح را تهیه می‌کند. همراه مدارک و مستندات طرح تأییدیه‌های لازم نیز باید همراه طرح‌نامه توسط مجری به واحد ارزیابی^{۳۳} تحویل شود تا ارزیاب مطمئن گردد که موارد فوق برای جلوگیری از اسراف منابع بانکی رعایت شده‌اند. در بانکداری راستین پس از طی مراحل ارزیابی و تصویب طرح‌نامه، واحد امین^{۳۴} بانک نظارت بر عملیات مجری را برعهده خواهد داشت تا مجری از مفاد طرح‌نامه عدول ننماید و در صورت عدول مجری از مفاد طرح‌نامه ملزم به تحمل خسارات ناشی از آن می‌باشد. امین شخصیتی برخوردار از مهارت‌ها و تخصص‌ها و ابزار و

۳۱- مشارکت در سود و زیان راستین (PLS): مشارکت سپرده‌گذاران در سود و زیان طرح‌های سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای نرخ بازدهی حقیقی طرح و به منظور پیاده‌سازی بانکداری بدون ربا مبتنی بر اصول اخلاق اسلامی.
بانک در بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین PLS: واحدی است که به نمایندگی از طرف سپرده‌گذار منابع سپرده‌ای سپرده‌گذار را به متقاضیان منابع اعتباری تخصیص می‌دهد و طبق قراردادهای مشخص سود یا زیان حاصله، بین سپرده‌گذار و بانک و مجری تقسیم می‌شود.
بانک در ازای دریافت حق الجعالة اقدام به ارائه خدمات مدیریت سرمایه به سپرده‌گذاران نموده و منابع سپرده‌گذاران را به درخواست ایشان در یکی از محصولات بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین، سرمایه‌گذاری می‌نماید و در عوض به سپرده‌گذاران گواهی راستین مربوط به نوع تأمین مالی بکار گرفته شده تسلیم می‌نماید. بانک به عنوان وکیل سپرده‌گذار موظف به حفظ حقوق سپرده‌گذار بوده و در این راستا باید کلیه امکانات تخصصی خود را برای حفظ منافع وی بکار برد.

۳۲- مجری: شخصی است حقیقی یا حقوقی که طرح‌نامه اقتصادی خود را به منظور تأمین تمام یا بخشی از منابع مالی مورد نیاز طرح در قالب بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین به بانک معرفی می‌کند و پس از اقدام بانک در جهت مشارکت وی با سپرده‌گذار مراحل اجرای طرح را تا پایان عملیاتی می‌سازد. مجری علاوه بر اهلیت قانونی، مالی، فنی و اجرایی باید از سایر امکانات و توانایی‌های لازم برای مشارکت و اجرای طرح برخوردار باشد.

۳۳- واحد ارزیابی: واحدی است در اداره PLS بانک که با بررسی توانایی و اهلیت مجری و طرح‌نامه، امکان اجرای طرح را می‌سنجد.

۳۴- واحد امین: واحدی است که امور نظارتی فرآیندهای مشارکت در سود و زیان راستین PLS را به نمایندگی از طرف بانک در خصوص حسن اجرای طرح، کنترل عملیات اجرایی در مقایسه با برنامه‌های اعلام شده، نحوه تخصیص منابع و چگونگی مصرف بهینه آنها،... را با استفاده از شاخصهای کلیدی و رسیدگی به صورتهای مالی و نظارت بر تحویل طرح به عهده دارد.

تجهیزات و امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری لازم برای نظارت بر طرح تعریف شده است. ارزیاب و امین هردو در مقام اظهارنظر استقلال رأی داشته و در این خصوص از جهت مقررات اداری و استخدامی مصون از تعرض و بازخواست هستند و از سوی دیگر هرگاه از تقصیر ارزیاب یا امین خسارتی وارد شود که ارزیاب یا امین مسبب آن محسوب گردند، مسئول خواهند بود.^{۳۵}

جزئیات عملیاتی و مقرراتی موارد جلوگیری از اسراف منابع بانکی هنوز برای همه بخش‌ها تدوین نشده است. گرچه برخی مقررات^{۳۶} بعضی از موارد جلوگیری از اسراف منابع مذکور در فوق را مد نظر قرار می‌دهند ولی این موضوع هنوز از بُعد سرمایه‌گذاری و رعایت موارد فوق کافی نیست. برای رفع این معضل وزارتخانه‌های اجرائی نظیر وزارت صنعت، معدن و تجارت، وزارت راه و شهرسازی، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت نیرو، سازمان حفاظت از محیط زیست، سازمان استاندارد و تحقیقات صنعتی، سازمان بهینه‌سازی انرژی و شهرداری باید مکلف شوند تا مقررات لازم برای اجرایی شدن موارد جلوگیری از اسراف منابع بانکی را تدوین و پس از تصویب مراجع ذیصلاح به واحدهای تابعه و از طریق بانک مرکزی به بانک‌ها ابلاغ کنند. از طرفی با توجه به اهمیت موضوع لازم است تا وزارت علوم، تحقیقات و فناوری سرفصل امور آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی را با توجه به موارد جلوگیری از اسراف منابع بانکی تهیه و به دانشگاه‌ها و موسسات تابعه ابلاغ نماید.

منابع

- قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی، مصوب ۱۳۸۸/۴/۲۳ مجلس شورای اسلامی.
- قانون اصلاح الگوی مصرف انرژی، مصوب ۱۳۸۹/۱۲/۴ مجلس شورای اسلامی.
- راغب اصفهانی، معجم مفردات الفاظ القرآن، انتشارات دارالفکر.
- ابوعلی فضل بن الحسن الطبرسی، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن. جامع التفاسیر نور. <http://www.noorsoft.org>
- مستندات بانکداری راستین. <http://www.bidabad.com>
- بیژن بیدآباد، آذرنگ امیراستوار، سعید عبداللهی، محمود الهیاری‌فرد، اسکندر پردل، مریم حیدری، علیرضا شفیعی، محمدعلی پوربهرروز، پیشنویس لایحه قانونی بانکداری راستین، بانک ملی ایران، ۱۳۹۱.
- بیژن بیدآباد، آذرنگ امیراستوار، سعید عبداللهی، محمود الهیاری‌فرد، اسکندر پردل، مریم حیدری، علیرضا شفیعی، محمدعلی پوربهرروز، پیشنویس آئین‌نامه اجرائی بانکداری راستین، بانک ملی ایران، ۱۳۹۱.
- بیژن بیدآباد، تعادل در اقتصاد اخلاق. <http://www.bidabad.com/doc/taadol-eghtesade-akhlagh.pdf>
- بیژن بیدآباد، شاکله اجتماع و اقتصاد اخلاق.

^{۳۵} - جزئیات موارد در سند ذیل آمده است:

بیژن بیدآباد، آذرنگ امیراستوار، سعید عبداللهی، محمود الهیاری‌فرد، اسکندر پردل، مریم حیدری، علیرضا شفیعی، محمدعلی پوربهرروز، پیشنویس آئین‌نامه اجرائی بانکداری راستین، بانک ملی ایران، ۱۳۹۱.

^{۳۶} - قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی، مصوب ۱۳۸۸/۴/۲۳ مجلس شورای اسلامی.

قانون اصلاح الگوی مصرف انرژی، مصوب ۱۳۸۹/۱۲/۴ مجلس شورای اسلامی.

<http://www.bidabad.com/shakeleh-ejtema-eghtesade-akhlagh.pdf>

- بیژن بیدآباد، تعادل در اقتصاد اخلاق و اقتصاد نئوکلاسیک.

<http://www.bidabad.com/doc/taadol-akhlaq-neoclassic.pdf>

- بیژن بیدآباد، اسراف در اقتصاد اخلاق (بررسی رفتار مصرف کننده و تولید کننده)، مجموعه مقالات همایش اصلاح الگوی مصرف، موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، وزارت بازرگانی، ۴ مرداد ۱۳۸۸، صفحات ۷۶-۴۹، تهران. <http://www.bidabad.com/doc/esraf-eghtesade-akhlagh.pdf>

- بیژن بیدآباد، اسراف و اقتصاد اخلاق، ماهنامه بانک و اقتصاد، مهر ۱۳۸۷، شماره ۹۴، صفحات ۶۴-۶۱.

- بیژن بیدآباد، تبذیر در اقتصاد اخلاق و توسعه پایدار، مجموعه مقالات همایش اصلاح الگوی مصرف، موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، وزارت بازرگانی، ۴ مرداد ۱۳۸۸، صفحات ۴۰۰-۳۷۷، تهران.

<http://www.bidabad.com/toseeh-payedar-eghtesade-akhlagh.pdf>

- بیژن بیدآباد، پدیده جهانی گرسنگی و اسراف در غذا. مجله بانک و اقتصاد، بهمن ۱۳۸۸، شماره ۱۰۴، صفحات ۶۳-۵۹. <http://bidabad.com/doc/gorosnegi/padideh-gorosnegi.pdf>

- Report of the world commission on environment and development, United Nations General Assembly Resolution 42/187, 11 December 1987, retrieved: 2007-04-12.
- <http://www.iisd.org/susprod/principles.htm>
- Symposium: Sustainable Consumption. Oslo, Norway; 19-20 January 1994.
- Edwin G. Falkman, Waste Management International. Sustainable Production and Consumption: A Business Perspective. WBCSD, n.d.
- International Institute for Sustainable Development, http://www.iisd.org/business/banking/sus_investment.aspx
- United Nations division for Sustainable Development. Documents: Sustainable Development Issues. Retrieved 2007-05-12.